

روحانیت و خدمات اجتماعی؛ فرصت ها و آسیب ها

طیبه بیات¹

چکیده

عنوان پژوهش حاضر «روحانیت و خدمات اجتماعی؛ فرصت ها و آسیب ها» است. از موثرترین منبرهای تبلیغی، منبری است که پایه های آن در وسط میدان خدمت بنا شده باشد. حضور روحانیت در عرصه خدمات اجتماعی، مصداق بارز چنین تبلیغی است. جهادگران این عرصه از خدمت رسانی، طلابی هستند که با حضور هدایتگر خود در میدان جهاد خدماتی فرصت ها و ظرفیت های تبلیغی بی نظیری را صید می کنند. نوشتار حاضر کاربردی، توصیفی و تحلیلی با روش کتابخانه ای به دنبال پاسخ به این پرسش است که نقش روحانیت در عرصه خدمات اجتماعی چیست؟ نتایج این پژوهش نشان می دهد که روحانیت در کنار فرصت های زیادی مثل همدلی و اتحاد، ارتباط گیری خوب و موثر، روشنگری و تبیین، امیدآفرینی، امنیت روانی و تشویق به خدمت رسانی می تواند آسیب هایی چون وسوسه های شیطان در ممانعت از خدمت رسانی، منت گذاری و چشم داشت، نبود هماهنگی و تعامل و عدم کارآمدی را پشت سر بگذراند.

کلیدواژه: روحانیت، خدمات اجتماعی، فرصت ها، آسیب ها

مقدمه

روحانیت به عنوان نهادی که الهام گرفته از مکتب اهل بیت علیهم السلام است؛ همواره کانون اصلی آگاهی بخشی، روشنگری، به صحنه آوردن و هدایت اقشار مختلف مردم بوده است. نوعی از هدایت گری طلاب در عرصه خدمات اجتماعی است. مساله ای که مقام معظم رهبری (مدظله العالی) به عنوان راهبرد جدید حوزه های علمیه، پیش روی روحانیون و طلاب قرار داده اند. این تاکید رهبری بر مسأله حضور میدانی طلاب در عرصه خدمات اجتماعی، به همراه مصادیق این نوع خدمات در سیره اهل بیت (علیهم السلام) از جمله: حفر چاه، ساخت مسجد، انفاق به فقرا و محرومان، آزاد کردن بردگان، توجه به زندانیان و خانواده آن ها، محرومیت زدایی و خدمات اجتماعی دیگر نشان از اهمیت این موضوع دارد.

¹استاد مدرسه علمیه الزهرا سلام الله علیها شهرستان بختگان، Tayebah.bayat1363@gmail.com

بیگانگان هم در قالب خدمات اجتماعی، به دنبال فرصت هایی برای نفوذ و تاثیرگذاری و حتی تبلیغ بوده اند. تاریخ نظام بهداشت در ایران در موارد متعددی شاهد فعالیت های مبلغان مسیحی در قالب تاسیس بیمارستان یا معالجه بیماران بوده است. برای نمونه در سال 1829م دکتر پفاندر، عضو انجمن پزشکی شهر بال، وارد تبریز شد. همچنین اولین هیئت پزشکی مبلغان آمریکایی به نام (هیئت بیمارستانی آمریکا) به ریاست دکتر کوچران، بیمارستانی را در ارومیه بنیان نهاد. (سعادت کازرونی، 1390، ص 137)

با توجه به این مسأله و همچنین تلاش شبانه روزی دشمن برای جدایی قشر تاثیرگذار روحانیت از مردم و تبلیغ بعضی رسانه ها علیه حوره های علمیه و روحانیت، ضرورت پرداختن به این موضوع آشکار می شود.

از آنجایی که این موضوع، نقش روحانیت را در خدمات اجتماعی بررسی می کند منبع مستقلی که به این مسأله پرداخته باشد یافت نشد اما در زیر به چند مقاله که در این پژوهش از آن ها استفاده شده است؛ اشاره می شود:

1- « آسیب شناسی خدمت رسانی از منظر قرآن و روایات » پدیدآورنده ها: محمود ابوترابی و آمنه درویشی کولایی، در این مقاله به موانع و آسیب های عرصه گسترده خدمت رسانی اشاره شده است.

2- « ابعاد و لایه های خدمات اجتماعی از دیدگاه و سیره معصومان علیهم السلام » پدیدآورنده: زهرا زارعی، شیوه های کمک و خدمت رسانی اهل بیت علیهم السلام به مردم به عنوان ابعاد خدمات اجتماعی، موارد بیان شده در این مقاله است.

3- « ظرفیت ها، فرصت ها و آسیب های نقش تبلیغی روحانیت در ایران معاصر » پدیدآورنده: حسین بستان (نجفی)، این مقاله به ظرفیت و آسیب هایی که روحانیت در عرصه تبلیغ با آن روبه رو هستند، می پردازد.

و اما در پژوهش حاضر بعد از تعریف مفهوم خدمات اجتماعی و اهمیت آن در اسلام و سیره معصومین (ع) به ظرفیت ها و آسیب های ورود میدانی طلاب به عرصه خدمات اجتماعی پرداخته است.

خدمات اجتماعی

الف: خدمات

جمع خدمت و به معنای: کارکردن برای کسی (عمید، 1389، ص 477) پرستاری، انجام عملی از سر بندگی و دلسوزی برای کسی، انجام کاری نیک در حق کسی است. (دهخدا، 1377، ص 9592)

ب: اجتماعی

منسوب به اجتماع؛ همگانی، عمومی (معین، 1381، ص 91)

و اما خدمات اجتماعی به معنی ابراز همدردی ، همبستگی، همکاری، همگامی و کمک به افراد و خانواده هایی است که به نوعی گرفتار نیازمندی و نارسایی اقتصادی ، فرهنگی و اجتماعی در تامین زندگی روزانه خود هستند .(غفاری و آژگان ، 1389، ص 7)

اهمیت خدمات اجتماعی در اسلام و سیره معصومین (علیهم السلام)

عرصه خدمت رسانی با همه گستردگی خود ، همیشه در دین اسلام مورد توجه بوده است . علاوه برآن پیامبر و اهل بیت هم در خدمت به مردم و تامین نیازمندی های آنان و حل مشکلاتشان ، دارای اهتمام خاصی بودند. آن بزرگواران در دوران حیات خود ، با شیوه های مختلفی سعی در حل مشکلات و گره گشایی از مردم بودند.

به عنوان نمونه ، امام حسن مجتبی (ع) علاوه بر دوران حاکمیت امیرالمومنین (ع) و در زمان حکومت کوتاه خود در کوفه ، برای بخشی از قشرهای نیازمند جامعه نظیر : سالمندان ، یتیمان و خانواده های شهدا و حقوق و مستمری تعیین کرد و آن را از محل موقوفات و صدقات پیامبر، امیرالمومنین، فاطمه زهرا و اموال شخصی خود می پرداخت.(مرعشی تستری، 1409، ص 151)

همچنین تاسیس و ساخت مسجد به عنوان یکی از مصادیق خدمات اجتماعی، در سیره اهل بیت دیده می شود ؛ حضرت علی (ع) مساجدی بنا کرده است که نام برخی از آن ها در تاریخ اسلامی ضبط شده است . برخی از این مساجد عبارتند از : مسجد فتح در راه مکه و کوفه ، مسجد مقابل قبر حمزه، مسجد واقع در میقات ، مسجد واقع در کوفه و مسجد جامع شهربصره. (مجلسی، 1403، ص

33)

ضرورت نقش آفرینی روحانیت در عرصه خدمات اجتماعی

این ضرورت با توجه به شناخت کارکردها و وظایف نهاد روحانیت از یک سو و درک صحیح از ابعاد مختلف دین و شناخت ماهیت اجتماعی اسلام به خوبی آشکار می شود. روحانیت به عنوان حافظ احکام و ارزش های اسلامی ، نمی تواند نسبت به برخی از حوادث اجتماعی و بحران های طبیعی بی توجه باشد.

بر این اساس این انتظار که روحانیت به برخی از ابعاد مهم دین بخصوص بعد اجتماعی بی توجه باشد، انتظاری بی جا و غیر منطقی است . پس اگر بپذیریم که روحانیت عهده دار تبیین معارف اسلامی و حافظ شریعت دین اسلام است و اگر باور داشته باشیم که دین اسلام از جامعیت برخوردار بوده و به ابعاد مختلف زندگی انسان توجه کرده است ، باید پذیرای حضور روحانیت در میدان اجتماعی و آن هم عرصه خدمت رسانی باشیم .

این مسأله ضرورتش زمانی که رهبری یکی از وظایف طلاب را حضور میدانی در عرصه خدمات اجتماعی می داند ، بیشتر احساس می شود .

فرصت های تبلیغی در سایه خدمات اجتماعی طلاب

بهترین تبلیغ، تبلیغ عملی و گفتاری است که اهل بیت (علیهم السلام) هم بر این مسأله تاکید کرده اند؛ امام صادق (ع) در روایتی می فرمایند: «مردم را به صورت غیر زبانی دعوت به خیر کنید؛ باید که از شما پارسایی، اجتهاد، نماز و نیکوکاری را مشاهده کنند که اینها دعوت گرند».(حرعاملی، 1409ق، ص 246) قطعاً مخاطب اصلی چنین سفارش هایی، طلاب و روحانیون هستند. آن ها در قالب خدمت رسانی به عامه مردم بویژه در حوادثی مثل سیل، زلزله و جنگ می توانند رسالت اجتماعی خود را به بهترین وجه انجام دهند. خدمات اجتماعی قشر مبلغ و روحانی فرصت های بیشمار تبلیغی را برای آن ها به ارمغان می آورد که در ادامه به مواردی از آن اشاره می کنیم:

1- ارتباط گیری موثر با مردم و جذب قلوب جوانان

اولین گام برای تاثیرگذاری در تبلیغ، ارتباط خوب و قوی با قشر مخاطب است. با یک ارتباط گیری قوی می توان قشر نوجوان و جوان امروز را جذب و بهترین های دین و خدا را وارد قلوب آماده آن ها کرد. در زمانی که مردم گرفتار مصیبت شده اند، حضور میدانی طلاب و روحانیون باعث نزدیکی هر چه بیشتر مردم به آن ها و ارتباط گیری موثر آن ها با مردم و بویژه قشر جوان شده و قدرت تاثیر گذاری سخنان و موعظه آن ها را افزایش می دهد.

در این ارتباطات میان روحانیت و مردم است که مبلغان روحانی می توانند فعالیت هایی از جمله: آموزش و آگاهی بخشی در زمینه های احکام و اخلاق، برگزاری کلاس ها و دوره هایی در زمینه مشاوره و آسیب های اجتماعی و ارائه راهکارهای عملی و دینی برای مشکلات مردم را داشته باشند.

2- تقویت جایگاه روحانیت در ذهن و باور مردم

روحانیت به عنوان قشر تاثیرگذار و متولی دین خدا همواره مورد اعتماد و محل رجوع مردم بوده است. این امر بخصوص بعد از پیروزی انقلاب اسلامی باعث ارتباط و پیوند عمیق جامعه و روحانیت شد تا جایی که دشمن همیشه برای از بین بردن این اعتماد نقشه داشته است. با ورود روحانیت به مناصب حکومتی زمینه توطئه های دشمن فراهم شد غافل از اینکه قشر روحانی از این سرمایه اجتماعی خود در زمان های بحرانی مثل جنگ نهایت استفاده را می برد. مردم هنگام مشاهده این قشر در میدان و در کنار خودشان، خوشحال شده و نگاه به روحانیت عوض می شود.

نمونه بارز آن جنگ تحمیلی 12روزه با اسرائیل بود که ما شاهد ورود میدانی طلاب و روحانیون در عرصه خدمت رسانی به مردم بودیم؛ این امر خود مصداق همدلی و ارتباط عمیق مردم و روحانیت است و باعث تحکیم و تقویت جایگاه این قشر در باور مردم می شود.

3- روشنگری و جهاد تبیین

کلیدواژه ای که چند سالی است در بیانات رهبری به عنوان واجب فوری از آن یاد شده است. ایشان در دیدار مردم قم می فرمایند: «جهاد تبیین را جدی باید گرفت، همه، در حوزه، در دانشگاه، در صدا و سیما بالخصوص، در مطبوعات، در هر جایی که شما ایستاده اید و یک شعاع پیرامونی ای دارید و می توانید روی آن اثر بگذارید، باید تبیین انجام بگیرد؛ تبیین درست، تبیین صحیح» (بیانات رهبری در دیدار مردم قم، 1401/10/19)

تبیین یعنی بیان کردن و حرف زدن ولی وقتی در کنار کلمه جهاد قرار می گیرد این بیان سمت و سوی خاصی به خود می گیرد و به تعبیر رهبری باید برای مقابله با دشمن به کار گیرد. ایشان در دیدار مداحان اهل بیت (علیهم السلام) می فرمایند: «... جهاد یعنی تلاشی که هدف گیری در مقابل دشمن در آن وجود داشته باشد؛ این جهاد است. در اصطلاح اسلامی و منطق اسلامی، جهاد این (کاری) است که در مقابل دشمن انجام می گیرد. شما (اگر) کار اقتصادی بکنید برای مقابله ی با دشمن، می شود جهاد؛ کار علمی و تحقیقی بکنید برای مقابله ی با دشمن، می شود جهاد؛ حرف بزنید، تبیین کنید برای خنثی کردن وسوسه ی دشمن، می شود جهاد؛ اینها همه جهاد است ...» (بیانات رهبری در دیدار مداحان اهل بیت (علیهم السلام) 1400/11/3)

از این رو روحانیت در زمان بحرانی مثل سیل و زلزله، با در کنار مردم بودن و جواب به شبهات اعتقادی و فکری آن ها، بخشی از جهاد تبیین را در عرصه خدمات اجتماعی انجام می دهند.

بخش دیگر این جهاد در شرایط سخت جنگ در مقابله با شبهه افکنی و جعل و دروغ پردازی دشمن خود را نشان می دهد. حربه اصلی دشمن در این مواقع انتشار دروغ است. همان طوری که در جنگ اخیر نیز به شدت از این ابزار استفاده کرد و به وسیله انواع شبهات و دروغ ها سعی بر فریب افکار عمومی را داشت.

شاید به خاطر همین مسأله بود که مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در دومین پیام تلویزیونی خود باز، تاکید بر مسأله جهاد تبیین را داشتند. تبیین در مفهوم جنگ و صلح تحمیلی و چرایی جنگ با اسرائیل و آمریکا با وجود مذاکرات، از اوامر مقام رهبری است که نخستین مخاطب آن قشر روحانیت است.

«... من انتظار دارم که صاحبان فکر و صاحبان بیان و قلم، بخصوص مرتبطين با افکار عمومی جهانیان، این معانی و این مفاهیم را بیان کنند، تبیین کنند، برای مخاطبین روشن کنند، اجازه ندهند که دشمن با تبلیغات فریبکارانه ی خودش حقیقت را دگرگون جلوه بدهد...» (دومین پیام تلویزیونی خطاب به ملت ایران در پی تهاجم رژیم صهیونی، 1404/3/28)

4- امیدآفرینی

شاید بتوان به جرأت گفت دومین کلیدواژه ای که در این چند سال مورد تاکید مقام معظم رهبری (مدظله العالی) بوده، واژه (امیدآفرینی) است. ایشان بارها در بیانات مختلف خود، تزریق امید به جامعه و بخصوص جوانان را به عنوان یکی از وظایف صاحبان مخاطب قرار داده اند. مثلاً در دیدار مردم اصفهان می فرمایند: «... شما نویسندگان، شاعران، عالم، روحانی، ایران را دوست

های بحرانی مثل سیل و زلزله می شوند؛ از این قسم اند. آن ها به صورت نمایشی در میدان حاضر می شوند اما با هدف اینکه حافظه مردم آسیب دیده، آن ها را در زمان های مقتضی به یاد بیاورد و این خدمت را برای آن ها جبران کند.

امام علی (ع) خطاب به مالک می فرمایند: «بپرهیز که با نیکی خود بر رعیت، منت بگذاری و یا آنچه کرده ای بزرگ شماری و یا آنان را وعده ای دهی و در وعده خلاف آری، که منت نهادن اجر نیکی را ببرد» (دشتی، 1379)

همچنین امام سجاد (ع) می فرمایند: «به خاطر صدقه ای که داده ای، بر کسی منت نگذاری؛ زیرا قدمی به سود خود برداشته ای در صورتی که اگر منت بگذاری، در امان نیستی از اینکه روح او را آزرده و خود را معیوب کرده ای. زیرا این عمل تو دلیل آن است که تو این کار را به خاطر خود نکرده ای، در صورتی که اگر برای خودت می خواستی، بر کسی منت نمی نهادی» (حرّانی، 1297 ق، ص 259)

پس منت گذاری در حین خدمات اجتماعی، اجر و پاداش طلبه خادم را ضایع می کند.

5- کوچک نشمردن خدمت

زمانی که خدمت برای خدا باشد و انگیزه الهی آن را پشتیبانی کند، حجم و کمیت آن مهم نخواهد بود. بلکه کیفیت خدمت رساندن و اخلاص در آن و داشتن رنگ الهی، ارزشمند خواهد بود. لذا گاهی در اوج ناراحتی و ناامیدی که ممکن است برای افراد مصیبت دیده در شرایط بحرانی، به وجود آید؛ یک نگاه محبت آمیز و ایجاد آرامش و امنیت روحی و روانی در قلب آن ها، خدمتی ارزشمند شمرده می شود. به همین خاطر امام سجاد می فرمود: «نظر المومن فی وجه اخیه المومن الموده و المحبه عباده؛ نگاه مومن به صورت برادر مومنش از روی دوستی و محبت، عبادت است» (همان، ص 282)

نهایت دقت ظر امام سجاد در این جمله است که فرمود: «حق کسی که خداوند او را باعث شادی تو کرده و تو را به دست او شاد کرده، این است که اگر واقعا قصد خوشحال کردن تو را داشت، خدا را شکر کنی و به اندازه کافی از او سپاسگذار باشی و به خاطر آغاز چنین خدمتی از طرف او، متقابلا تو هم باعث خوشنودی او شوی و در صدد جبران برآیی. و اگر قصد نداشت، باز خدا را شکر و سپاس گویی و بدانی از جانب خداست که باعث شادی تو شده است و آن شخص نیز یکی از عوامل نعمت های خدا بر تو گردیده است دوست بداری و خیرخواه او باشی زیرا وسایل نعمت های الهی هر جا باشند، خود موجب برکت هستند، هر چند از روی قصد نباشد...» (همان، ص 271)

پس حجم کار در میدان جهاد و خدمت رسانی مهم نیست و نباید مورد توجه قرار گیرد؛ بلکه در این جهاد خدماتی هر کاری در توان داری باید نثار دیگران شود.

6- دلبستگی شدید به دنیا

کسانی که دوستار دنیا هستند و به این حیات مادی و امکانات آن دلبستگی دارند؛ همه امکانات رفاهی این دنیا را برای خود می خواهند و تمایلی به خدمت و کار جهادی برای دیگران ندارند.

خداوند می فرماید: «الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا أُولَئِكَ

كَفَى فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ» همان ها که زندگی دنیا را دوست دارند و به آخرت ترجیح می دهند و مردم را از راه خدا باز می دارند و

آن را کج و منحرف می طلبند؛ آنان در گمراهی دور و درازی هستند. (ابراهیم: 3)

نکته مهم در این آیه این است که محبت شدید و دلبستگی به تعلقات دنیوی به گونه ای است که انسان منحرف، هر راه خداپسند دانه و خدایی را می بندد و کار خوب و نیک را در صورتی پذیرا است که به نفع خود و در جهت تقویت تعلقاتش باشد.

7- عدم هماهنگی و نبود تعامل

در شرایط بحرانی مثل سیل، زلزله و جنگ، عدم هماهنگی و نبود تعامل بین نهاد های اعزامی به مناطق آسیب دیده، مشکلات را بیشتر می کند.

روحانیت به عنوان یکی از نهاد های امداد رسانی، باید با سایر نهادها مخصوصا هلال احمر هماهنگی لازم را داشته باشد. گاهی عده ای با این بهانه که رسالت حوزه و روحانیت چیز دیگری است، ظرفیت های هدایتگری این قشر را نادیده گرفته و برخورد و تعامل مناسبی ندارند. به دنبال این مسأله همکاری و تعاون لازم بین روحانیت و دیگر نهاد های فرهنگی حاضر در میدان امداد رسانی، به وجود نمی آید و در نتیجه شرایط سخت تر می شود.

بعد دیگر این عدم همکاری و تعامل، در عرصه ساخت مدارس، حسینیه ها و مساجد خود را نشان می دهد. روحانی جهادگری که قصد ورود به این نوع خدمات را دارد، باید همکاری، مشارکت و تعامل خوبی با غیر حوزویان مثل خیرین یا حتی حوزه های اهل سنت، داشته باشد. در غیر این صورت تلاش های او بی ثمر خواهد بود.

8- عدم کارآمدی

طلبه ای که یکی از وظایف اصلی او، ورود میدانی و جهادی به عرصه های خدماتی است باید برای این امر، آموزش های لازم را دیده باشد.

نبود این آموزش ها در طول تحصیل مبلغین و حتی عدم نظارت بر کار و خروجی هایشان، آسیب عدم کارآمدی آن ها در میدان خدمت رسانی به مردم را به دنبال دارد.

پس طلبه باید از بدو ورود به حوزه برای این مأموریت تربیت شود و انواع برنامه ها و دروس مهارت افزایی، اولویت مدارس علمیه قرار گیرد.

ضرورت طبقه بندی و اولویت بندی علوم حوزوی، از جمله مواردی است که مقام معظم رهبری (مدظله العالی) نیز بر روی آن تاکید دارند: «یکی از کارهای مهم این است که ما علوم را طبقه بندی کنیم که بعضی از آقایان هم گفتند- اولویت بندی کنیم، رتبه بندی کنیم، ارزش گذاری کنیم، با نیازها بسنجیم ما چقدر امروز به رشته ی کلام احتاج داریم ...» (دیدار رهبری با جمعی از اساتید، فضلا و طلاب نخبه حوزه علمیه قم، 1389/8/2)

همچنین ایشان در دیداری دیگر می فرمایند: «... کلام، واقعا مسأله بسیار مهم است. ضمناً این نکته هم فراموش نشود که مقصود ما از کلام، کلام جدید است. کلام قدیم، بحث درباره مسائل توحید، صفات و ذات الله بوده است؛ در حالی که کلام جدید، اصلاً در باب صفات الله بحث نمی کند. کلام، در هر دوره ای مسائلی خاص دارد...» (دیدار رهبری با اعضای شورای عالی حوزه علمیه قم، 1374/9/14)

وجود شبهات جدید و ضرورت پاسخ گویی به آن ها، اولویت یادگیری علم کلام جدید را به وضوح مشخص می کند؛ مخصوصاً برای رسالت مهم جهاد تبیین که یکی از مهم ترین فرصت های تبلیغی طلاب در خدمات اجتماعی می باشد. البته همه ظرفیت های تبلیغی که در حین جهاد خدماتی برای روحانیت به وجود می آید، مشروط به آموزش و مهارت های لازم در حین طلبگی است.

از دیگر آسیب هایی که ممکن است در حین خدمت رسانی طلاب به مردم، به وجود بیاید؛ بی احترامی و واکنش های توهین آمیز، سوء قصد به جان خود و خانواده شان است. همچنین در معرض حمله ها و تخریب های گسترده و ناجوانمردانه قرار گرفتن، از دیگر هزینه هایی است که در ذیل اشکال مختلف خدمات اجتماعی طلاب، پرداخت می کنند.

نتیجه گیری

عرصه پرفراز و نشیب خدمات اجتماعی، فردی را می طلبد که جهادگونه در وسط میدان حاضر باشد و خدمت به خلق، اولویت کاری او باشد. بهترین مصداق چنین فردی، طلاب و مبلغانی هستند که به تأسی از پیامبر (ص) و اهل بیت (علیهم السلام)، جهاد در عرصه اجتماعی را به عنوان اولین و مهم ترین وظیفه خود می دانند. قطعاً ورود به این میدان، فرصت های بی نظیر تبلیغی را برای طلاب به همراه دارد که با حضور هدایتگر خود، الگویی برای سایر افراد در عرصه خدمت رسانی می شوند. فرصت هایی مثل: همدلی و اتحاد و ارتباط گیری با مردم که زمینه امیدآفرینی و امنیت روانی را فراهم کرده و بقیه را هم به این وادی جهادی می کشاند. وادی که پا گذاشتن به آن بدون وسوسه های شیطانی و آسیب هایی که در اثر ضعف معرفتی طلبه جهادگر عرصه خدمات اجتماعی را دچار می کند، نیست.

منابع

قرآن کریم

کتاب ها:

- 1- بدان، ایدک الله (نصایح رهبر معظم انقلاب مدظله العالی به طلاب) ، انتشارات انقلاب اسلامی وابسته به موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی ، چاپ 15 ، 1403
- 2- حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه ، موسسه آل البيت : قم ، 1409
- 3- حرآنی، ابن شعبه، تحف العقول، تهران، 1297ق
- 4- دشتی، محمد، ترجمه نهج البلاغه ، گردآورنده: محمد بن حسین شریف رضی، مشهور: قم ، 1379
- 5- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، انتشارات دانشگاه تهران ، چاپ دوم ، 1377
- 6- سعادت کازرونی، محمدحسین، تاریخ بوشهر ، تصحیح: عبدالرسول خیراندیش، مرکز پژوهش میراث مکتوب: تهران، 1390
- 7- عمید، حسن، فرهنگ فارسی، تهران: راه رشد، 1389
- 8- غفاری، طاهره و صدیقه آژگان ، خدمت رسانی میراثی ماندگار ،ضریح آفتاب: مشهد، 1389
- 9- مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، دار، احیاء التراث العربی، 1403
- 10- مرعشی تستری، نورالله، احقاق الحق و ازهاق الباطل، قم: مکتبه آیت الله مرعشی نجفی، 1409
- 11- معین، محمد، فرهنگ معین، تهران: ادنا، 1381

مقالات:

- 9- ابوترابی، محمود، درویشی کولایی، آمنه، «آسیب شناسی خدمت رسانی از منظر قرآن و روایات»، دو فصلنامه الاهیات قرآنی (با رویکرد کلامی)، شماره 2، سال دوم ، بهار و تابستان 1393
- 10.بستان(نجفی)، حسین، « ظرفیت ها ، فرصت ها و آسیب های نقش تبلیغی روحانیت در ایران معاصر»، دو فصلنامه علمی پژوهشی دین و سیاست فرهنگی، شماره 2، اسفند 1401

11. بهمن ، محمد، صفری، علی آقا، « نقش روحانیون عقیدتی سیاسی در مدیریت جهاد تبیین با تکیه بر اندیشه های قرآنی امام خامنه ای (مدظله العالی) »، مطالعات اعتقادی سیاسی سازمان عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران، شماره 4، سال دوم، بهمن 1403
- 12-پرکان، حسین، « طلاب جهادی (سویه های متعارض نظم نهادی-نظم جهادی)»، فصلنامه تحلیلی انتقادی حوزه ، شماره 7، تابستان 1398
- 13-زارعی، زهرا، « ابعاد و لایه های خدمات اجتماعی از دیدگاه و سیره معصومان علیهم السلام »، نشریه جستارهای تاریخ اسلام ، شماره 2، سال اول، پاییز و زمستان 1400
14. عابدی، محمد، « امام سجاد(ع) و نهضت خدمت رسانی »، نشریه فرهنگ کوثر ، شماره 57، بهار 1383
- 15-قنبری، روح الله، قرائتی، حامد، « واکاوی نقش علمی و پزشکی روحانیت در مواجهه با بیماری های واگیر در ایران ؛ از برآمدن صفویه تا سقوط قاجار»، تاریخ اسلام درآینه پژوهش، شماره 2، پاییز و زمستان 1399
- 16-مجتبی زاده ، علی، « روحانیت و مدیریت سیاسی؛بایسته ها و چالش ها »، فصلنامه علمی تخصصی پاسخ، شماره 28، سال هفتم، زمستان 1401

سایت ها:

KHAMENEI.IR <https://farsi.khamenei.ir>